

Napjaink magyar mesemondói

Az elmúlt hatvan év magyar népmesekutatása a nemzetközileg is elismert magyar egyéniségkutató iskola módszereinek köszönhetően központi témaként kezelte a mesemondók vizsgálatát. A magyar népmesekutatást bemutató összefoglaló munkák (VOIGT 1998, BENEDEK 2002), illetve a népmesekiadványok, sőt még a Magyar Népmesekatalógus egyes kötetei is tükrözik ezt a mesemondó-centrikus szemléletet (BENEDEK 2001). Mindezek alapján pontos képet kaphatunk a magyar hagyományos mesemondók tudásanyagáról, repertoárjuk alakulásáról, a világgépük megjelenítéséről, biográfiájukról, a mesemondásuk alkalmairól, a mesemondók és közösségük (közönségük) közötti viszonyról, ritkább esetben a mesetanulás és a történetalkotás, illetve a mesemondás folyamatáról is.

Az egyéniségkutató iskola mellett a mesemondók tevékenységét, mint narratív folyamatot a történetmondáson belül a narratológia is vizsgálta. A magyar kutatók közül Keszeg Vilmos foglalta össze ilyen szempontból a történetmondást (ezen belül a mesemondást is) *A történetmondás antropológiája* című egyetemi jegyzetében, ahol a népmesére vonatkozó fejezetben „...azokat a tudásokat próbálja összegyűjteni és rendszerezni, amelyek a történetmondást – esetünkben a népmesék előadását – szabályozzák és lebonyolíthatóvá teszik. Ez az érdeklődés a szöveget, a történetet a beszélés, a történetmondás mint tevékenység, társadalmi esemény egyik komponenseként fogja fel” (KESZEG 2011; 87–88). A népi narratívumok vizsgálata kapcsán használatba kerül a „homo narrans” fogalom, amellyel a történetmondó embereket meghatározó narratív viselkedési forma jellemezhető. Megfogalmazója Kurt Ranke, aki figyelembe véve a kultúrakutató Huizinga „homo ludens”, azaz „játsszó ember” kategóriáját, valamint a Helmut Plessner által megalkotott „síró és a nevető ember” figuráját, megalkotta a „homo narrans”, azaz a „mesélő ember” fogalmát, hangsúlyozva,

hogy ezzel a kulcsfogalommal kellene magyarázni a népköltészet sajátosságait, ugyanis így határozható meg a lényege annak az embertípusnak, amelynek lételeme a mesemondás (RANKE 1967). A fogalom elterjedésében nagy szerepe volt John D. Niles népi narratívumokat és a történetmondást vizsgáló *Homo Narrans* címet viselő könyvének (NILES 1999). A magyar nyelvterületen ezt a fogalmat használva Keszeg Vilmos végzett elemzéseket az erdélyi magyar szórványokban dolgozó lelkészek, tanítók, földművesek élettörténeteit vizsgálva. Meghatározása szerint „...a homo narrans történeteket kreál, forgalmaz és őriz, történeteket interpretál, a történetmondás által, s ugyanakkor a történetek által irányítottan viselkedik. A homo narrans narratív élményekkel és tapasztalatokkal rendelkezik, narratív kompetenciát, kommunikációs szándékot és hajlandóságot tanúsít, ismeri és betartja a történetmondás és értelmezés lokális helyzetét, normatív szabályait” (KESZEG 2002; 34).

Az egyéniségkutató módszer, valamint a narratológia szellemében végzett kutatások a magyar nyelvterületen belül a hagyományos mesemondókkal foglalkoztak, a hagyományos közösségekben, a szájhagyományozás törvényei szerint továbbélő népmesék előadóival. Eszerint a hagyományos mesemondás a felnőtteknek szánt közösségi tevékenység, amelynek elsődleges célja a szórakoztatás. Specialistái a mesemondók. A mesemondó a mese előadója, aki a népmesék szövegeit megőrzi és formálja. Előadását befolyásolják a mesehagyomány mellett más tényezők is: a mesemondás alkalmá, a hallgatóság elvárásai, a külvilág eseményei, saját előadó-egyéniége is. Tevékenységét a szóbeliség, a közösség és mesemondó sajátosság kölcsönös kommunikáción alapuló viszonya jellemzi. A mesélő és közönsége olyan közösséget alkot, amelyben mindenki valamilyen módon – aktívan vagy passzívan – birtokosa a hagyománynak. A kollektív tudásanyag ellenére a népmese mégsem teljesen állandósult forma, hanem olyan műfaj, amelyet az élőszó szabályai, a közösség elvárásai, valamint a mesemondó személyisége, újításai folyamatosan alakítanak, újabb és újabb változatokat létrehozva. Az adatok azt mutatják, hogy a magyar nyelvterület hagyományos mesemondási alkalmai fokozatosan tűntek el, megszűnésük idejét nem tudjuk pontosan meghatározni. A mesemondás szokásköre az 1950-es évektől folyamatosan szűkült, a közösségi szférából a családi szférába került át, felnőttek műfajából gyermekek műfajává vált, azaz megváltoztak a beszélőközösségek, és ezzel együtt a beszédhelyzetek és beszédalkalmak is mások lettek. A mesemondás, mint meghatározó közösségi szórakozás, eltűnt. Kis közösségeket (család, szomszédság) érintő tevékenységként még sokáig megtalálható volt, néhány esetben még ma is az. Ehhez a már leszűkült narratív viselkedési formához már más beszédmódok, történet-

mondó habitusok társulnak (VOIGT 1998, RAFFAI 2004, KESZEG 2011). A hagyományos mesemondás megszűnésével egy időben a nagyközönség érdeklődése a hagyományosan előadott népmese felé fordult, a közművelődésben, az oktatásban, a médiában stb. mind szélesebb körben kezdtek magával a hagyományos mesemondással foglalkozni. Kialakultak a mesemondás új alkalmai: a mesemondó versenyek, a színpadi mesemondás formái, a szórakoztató, gyógyító és nevelő céllal történő mesélés. Így az utóbbi néhány évtizedben a mesemondók tevékenységét a magyar nyelvterületen egy kettősség jellemezte: a mesemondás eredeti formájában eltűnőfélben van, viszont egy megváltozott formában virágkorát éli, egy más narratív stratégiát követve. Mindez a megváltozott mesemondás a folklorizmus fogalmával definiálható (VOIGT 1990, VEREBÉLYI 2002, VOIGT 2007–2009).

Munkánkban ezt a megváltozott formát kívánjuk megvizsgálni, azt szeretnénk megtudni, hogy a folklorizmus keretein belül mesélő mesemondók tevékenysége miben különbözik a hagyományos mesélők történetmondásától.

A vizsgált mesemondók egymástól eltérő módon lettek birtokosai a mesemondási technikáiknak, más-más úton jutottak hozzá a történeteikhez, eltérő motivációval rendelkeznek. Legtöbbjük színpadon, rendezvényeken nagy nyilvánosság előtt mesél. Összevetve őket, elmondhatjuk, hogy napjainkban különböző habitusú mesemondók mesélnek, akiket talán legszerecsésebben a mesemondás tanulása szerint rendszerezhetünk.

A folklorizmus keretein belül mesélők között hagyományos mesemondókkal is találkozhatunk. Ők még hagyományos formában tanulták a mesemondást, hosszabb ideig hagyományos keretek között meséltek, meserepertoárjuk nagyobb része szóbeli eredetű. A paraszti hagyományos életforma és kommunikáció eltűnésével a mesemondás valamikori alkalmi megszűntek. A magyar hagyományos mesemondók közül néhányan – akiknek az életéből eltűntek a tradicionális mesemondási alkalmak –, új szereplési formákat keresve, a folklorizmus keretein belül színpadon, oktatási intézményekben, mesemondó versenyeken, médiában stb. kezdtek el mesélni. Az új beszélőközösség már csak ritkán rendelkezett passzív mesetudással, így a közönség mesemondásra gyakorolt normarendszere is megváltozott. Mesemondásuk célja is átalakult, a szórakoztatás mellett a hagyományápolás, identitás megőrzése, a népi kultúra bemutatása, illetve a tanítás lett. Ezt a jelenséget a 20. század második felétől figyelhetjük meg, majd a hagyományos közösségben tanult mesemondók eltűnésével párhuzamosan meg is fog szűnni.

Időrendi sorrendet követve elsőként az erdélyi Kurcsi Minyát (Magyaró, 1897–Magyaró, 1971), a havasi mesemondót kell ebben a csoportban megemlítenünk, aki 1958-tól, a havason töltött évek után nyugdíjba vonulása után szervezett mesedélutánokon iskolákban és kultúrházakban mesélt a Maros mentén. Az első mesemondók egyike volt, aki meseelőadásain belépődíjat kért és mesemondási tevékenységéért adót is fizetett (FARAGÓ 1969, KESZEG 2011; 99).

Kovács Ágnes mesekutató a bukovinai székelyek mesemondásáról írt munkájában említi a kakasdi Fábián Ágostonnét (Andrásfalva, 1929–Kakasd, 1992), „aki a mesével kapcsolatos folklorizmusnak minden formáját megvalósította. Mesélt óvodában, gyermekkönyvtárban, az öregek napközi otthonában, fonójelenetben színpadon, néha rádióban és tévében is, meselemez is készíttetek felvételeiből. Ilyenkor székely ünneplőruhát vett magára, és mesemondásának egyik célja az volt, hogy a bukovinai székelyek szétszórtan élő utódaiban, hallgatóiban az amúgy is meglevő identitás és összetartozás érzését növelje” (KOVÁCS 1984; 298).

Vajdasági példa Beszédes Valéria mesemondója, a székelykevei Szócs Boldizsár (Székelykeve, 1911–Szabadka, 2000), aki a kilencvenes évektől szintén a hagyományos mesemondásra nem jellemző helyeken is mesélt: kulturális műsorok keretein belül, mesemondó versenyen, konferencián stb. (BESZÉDES 2001, 2004, 2005).

Hasonló utat járt be Szűcs László (Hajdújárás, 1922–Hajdújárás, 1998) ludasi mesemondó is, aki iskolai magyarórán, néprajzi és természetvédelmi táborban, kulturális műsorok keretein belül stb. is mesélt. Szerepe a Ludason megszerveződő mesemondó csoport életében nagyon fontos lett. Mesélésének, a falu tevékeny művelődési életének és a Vajdaságban évenként megrendezett mesemondó versenynek köszönhetően a mesemondás a faluban a folklorizmus keretein belül újjáéledt. A helyi fiatalok 1997 óta a falu meseanyagát tovább éltetve ludasi népmesék színpadi előadására vállalkoztak. A folklorizmus jelenségeként tekinthető mesemondás néprajzi érdekessége, hogy a fiatalok nemcsak az idősök meséit veszik át, hanem a mesemondás módszereit is tőlük tanulják. Szűcs László, mint a faluban legnagyobb repertoárral rendelkező, legjobb mesemondó, halála előtt részt vett ezeken a szervezett mesetanulási összejöveteleken. A gyermekek azóta is folyamatosan mesélik a tőle tanult történeteket. Néhány jobb képességgel rendelkező fiatal előadásában látványosan megjelenik Szűcs László előadási gyakorlatának hatása (RAFFAI 2000, 2001).

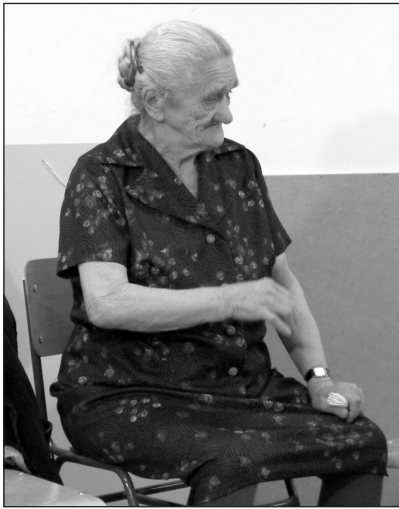
Itt kell megemlítenünk a szintén vajdasági, oromhegyesi, erotikus meséiről ismert, többnyire felnőtteknek mesélő Cérna Miklóst (Adorján, 1919–Oromhegyes 2013), a vajdasági magyarság Népművészet Meste-

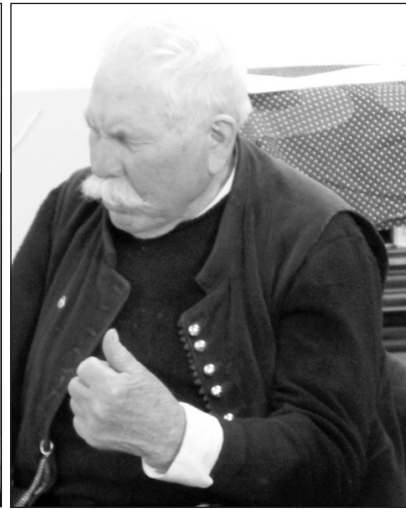
*Cérna Miklós
mesemondás
közben,
2004-ben*

re címmel rendelkező mesemondóját, aki a tréfás mesék, mondák és az igaztörténetek kiváló előadója volt. Élete utolsó két évtizedében többnyire színpadi körülmények között mesélt (DALA 2006). Fellépései alkalmával ugyan a hagyományos történetmondói technikák alkalmazásával szórakoztatta a közönségét, de érezhető volt az előadásában a szokványostól eltérő beszédmód alkalmazása is, ugyanis egyes részeknél – a hallgatósága számára ismeretlennek vélt tárgyak, szokások, életmódbeli sajátosságok említésénél – a történetet megszakítva részletes leírásokat iktatott be a befogadás könnyítése végett a valamikori népi világ adott jelenségéről. Mindez a népmese narratív valóságától eltérően a helyi tudást bemutató történetekre jellemző. Ez a jelenség más idegen beszélőközösségnek mesélő mesemondóknál is megfigyelhető.

Ebbe a csoportba számos más, az elmúlt években nagyközönség előtt mesélő mesemondóról szólhatnánk még. A teljesség igénye nélkül megemlítünk még közülük néhányat: a karcsai Pápai Istvánnét, Páhi Emmát (Karcsa, 1932–Budapest, 2012) (BALASSA 1963, NAGY 1971,

*A karcasai Pápai Istvánné,
Pábi Emma mesél. Budapest,
Hagyományok Háza, 2011*

*Pál István mesél.
Budapest, Hagyományok
Háza, 2011*

1985), akinek mesemondása hallgatósága révén sajátos értelmezést kapott a „sorsmesélés” létrehozásával, illetve a még aktívan mesélő Pál Istvánt (Kétybodony, 1919), a nógrádi pásztort, tereskei dudást, dudakészítőt, aki a színpadi népzenei szerepléseit egy idő után mesemondással is bővítette.

A hagyományos formában tanult mesemondók csoportjához tartoznak, de mégis eltérnek a fent bemutatott személyektől napjaink azon mesélői, akik ugyan még érintkeztek a hagyományos mesemondási alkalmakkal, és a megszokott mesetanulási folyamatokat (gyermekkorai meghallgatás, több évtizedes passzív mesetudást követő mesemondás) végigjárták, de sohasem meséltek hagyományos mesemondási alkalmakkor. Tudásuk a régi mesemondási alkalmak megszűnése miatt már csak versenyeken, fellépések alkalmával aktivizálódhatott. Ilyen a bukovinai székely népi kultúrát továbbvivő mesemondó, Kóka Rozália (Bajmok, 1943), akinek gyermekkorában tanult mesemondását a hagyományápolás és az identitás erősítés hozta felszínre. Itt kell megemlíteni a bánáti székely (hertelendyfalvi) Lőcsei Antalt is, a bukovinai székely mesemondó versenyek többszörös győztesét, aki a mesemondást többé-kevésbé tradicionálisan tanulta, viszont mesetudását napjaink új mesemondási alkalmain mutatta be elsőként. Lőcsei Antalhoz hasonló utat járt be a székelykevei Jó Gyűlvész Margit, a kakasdi Sebestyén István, illetve a bácskerteszi (kupuszinai) Toldi István is. A Népművészet Mestere címmel rendelkező Toldi István mesetudását a Kálmány Lajos Mesemondó Verseny aktivi-

*A bácskertesi (kupaszinai)
Toldi István a Kálmány Lajos
Népmesemondó Versenyen 2005-ben*

zálta. Meserepertoárja a gyermekkorában hallott történetek mellett idővel a szereplései alkalmával halott népmesékkal is bővült.

Ebbe a csoportba sorolható a palóc mesemondó asszony, Bartus Józsefné Szandai Teréz (Herencsény, 1931), aki az 1960-as évek végétől mint népi énekes szerepelt különféle kulturális rendezvényeken, majd az 1970-es évek végétől mesemondással is színpadra lépett (MAGYAR 2004). A palóc népi kultúrát reprezentáló előadásain a mesemondás és a népdaléneklés mellett a viselet, a valamikori hagyományos élet, a népszokások bemutatása is szerepel. Itt kell megemlítenünk Bárány Antalné Strehó Margitot (Varsány

1939), aki a Röpülj páva hatására, majd a varsányi Muskátli Hagyományőrző Egyesület tagjaként kezdte meg mesemondói karrierjét. Gyermekkorában még a hagyományos formában élő varsányi mesemondásnak volt a passzív résztvevője, így mesemondásának tanulási módja is tradicionális volt, de koránál fogva sohasem mesélt hagyományos mesemondási alkalmakkor. Passzív népmesetudását a folklorizmus jelenségei aktivizálták. Bárány Antalné Strehó Margit nem csupán mesemondó, hanem népdalénekes, népi színjátészó, viseletkészítő is.

Ide sorolható még az ördögösfüzesi Kisláposi András (Ördögösfüzes, 1930) és Hideg Anna (Ördögösfüzes, 1936). Ők is először népzenei tudásukkal hívták fel a környezetük figyelmét magukra, majd a repertoárjukat mesemondással is bővítették (MAGYAR 2007, 2010).

Az eddig bemutatott mesemondók többségének jól láthatóan megváltozott történetmondási funkciója, a szórakoztatás mellett fellépéseiken a saját kultúrájuk reprezentálása is céljuk lett. Nemcsak a mesemondás, hanem a több terület (nyelvjárás, népzene, népviselet, népszokások) specialistái lesznek, közösségükben univerzális hagyományápolóként szerepelnek.

Külön csoportban kell megemlítenünk a fenti formáktól eltérő, akár professzionális mesemondóknak is nevezhető, igazi homo narrans tulajdonságokkal rendelkező, manapság egyre népszerűbb mesélőket (például Agócs Gergőt, Berecz András, Fábián Évát), akik tudatos munkával – ál-

*Zerkó Sándor ludasi gyermek
mesemondó a Kálmány Lajos
Népmesemondó Versenyen 2010-ben*

talában komoly előtanulmányok és terepmunkák után – a hagyományos mesemondás szabályait betartva, de igazodva a mai kulturális formákhoz váltak színpadi mesemondókká. Többségük esetében a Táncház mozgalom volt a meghatározó, és a folklorizmus keretein belül történő népzenei szerepléseik mellé társult a mesemondás. Így érthető, hogy ennek a mozgalomnak az alapelveit követi ez a tevékenységük is.

A hagyományos mesemondók többnyire felnőttek voltak. A népmese folklorizmusának színterei (a népmesemondó versenyek, művelődési egyesületek csoportjai, iskolai szakkörök) létrehozták a gyermek mesemondó kategóriáját.

Ők többnyire a népmesemondó versenyek, iskolaünnepségek, falunapok szereplői. Mesetudásuk sokban eltér a hagyományos mesemondókéétól, mind a tanulás, mind a szövegtudás és az előadás módja szerint is. Sokan a leírt meseszövegek szó szerinti szövegfelmondását követik, habár köztük is van olyan, aki nem ezt teszi. Ez utóbbira jó példa a már említett ludasi gyermekek mesemondása. Az ő esetükben is már a mesemondás tanulásának módja nem tradicionális, habár a hagyománnyal még érintkezik. Már ők sem a megszokott mesetanulási folyamatokon keresztül (gyermekkori mesehallgatás, több évtizedes passzív mesetudást követő mesemondás) lesznek jó mesemondók. A legtöbb, mesemondó versenyeken szereplő mesemondó kapcsolata a tradicionális mesemondással a ludasi példánál többnyire jóval hiányosabb. A versenyző mesélők többsége csak leírt-átírt meseszövegeken keresztül kerül kapcsolatba a népmesével.

A fenti csoportokkal közel sem tekintettük át napjaink mesemondóit. Az itt felsorolt formákkal többnyire különféle rendezvényeken, előadások, fellépések alkalmával találkozhatunk. Emellett léteznek olyan – többnyire kisebb közösségnek mesélő – személyek is, akik a hivatásukból kifolyólag, vagy szórakozásképp folyamodnak a történetmondás e formájára. Példaként említhetnénk a hivatásukból kifolyólag mesélő pedagógusokat, a mesemondó könyvtárosokat, a meseterápia gyógyító céllal mesélő személyeit. Mesemondásuk elsődleges funkciója már nem a szórakoztatás, hanem a

hivatásukhoz, tevékenységükhöz igazodik. Ezek a mesemondók már nem hagyományos módon tanulták a mesemondást, meserepertoárjuk nagyobb része már olvasmányaikból ered. Vagy autodidakta módon fejlesztették ki magukban a különben is meglévő homo narrans tulajdonságaikat, vagy pedig mesemondással foglalkozó képzés elvégzése után lettek tudásuk birtokosai. Ugyanis az elmúlt évtizedben, a mesemondás népszerűvé válásának köszönhetően, kialakult a mesemondás tudásának intézményesített formában való tanítása. Ennek a folyamatnak az előzményeként, a mese közművelődésben betöltött fontos szerepe miatt a budapesti Hagyományok Háza Népművészeti Műhelye 2002-ben megkezdte a népmese folklorizmus jelenségeinek regisztrálását, vizsgálatát és támogatását. Ennek a munkának a folytatásaként a Hagyományok Háza Népművészeti Módszertani Műhelye 2007-ben elindította *Magyar népmese – hagyományos mesemondás. A szövegfolklor tanulása és tanításának módszertana* című hatvanórás akkreditált képzést. A közművelődési szakemberek és pedagógusok számára szánt, minden évben elindított tanfolyam hatására kisebb mesekörök is létrejöttek, például a budapesti *Abol a madár se jár...* mesemondó baráti társaság, illetve *Gárembucka* mesemondók csoportja. Emellett a tanfolyam volt hallgatói az idén létrehozták a magyar szövegfolklorral foglalkozók szakmai egyesületét is Meseszó Magyar Mesemondó és Szövegfolklor Egyesület néven, azzal a céllal, hogy biztosítsák a szövegfolklorral foglalkozók érdekvédelmét, érdekképviseletét, valamint támogassák a magyar kulturális életben a szövegfolklor hagyományainak és értékeinek a megőrzését.

A megváltozott népmesehagyomány ugyan megpróbálta a hagyományos mesemondás kommunikációs modelljét, beszédhelyzeteit mintául venni, de a folklorizmus keretein belül kialakult mesemondás ezen a téren változásokat hozott. Attitűdváltás történik a mesemondáson belül. Az élőszóval azonosult népmesét már nem a mesemondás hagyományos körülményei jellemzik, hanem új funkciók, új alkalmak, új tanulási módok, új mesemondó típusok. Összegzésként a két forma közötti eltéréseket az alábbi táblázattal mutatjuk be:

Hagyományos mesemondás	Mesemondás a folklorizmus keretein belül
A népi kultúra része.	Már a magas kultúra része.
Szóbeliség törvényei jellemzik. Tanulása hagyományos.	Szóbeli formában adják elő, de már nem a szóbeliség törvényei jellemzik. Nagy hatást gyakorol rá az írásbeliség. Tanulásának módjai is részben megváltoztak.
A mesemondó felnőtt, s többnyire felnőtteknek mesél.	Gyakoriak a gyermek mesemondók, a népmese gyermekműfajja is válik.
A funkciója elsősorban a szórakoztatás.	Funkciója megváltozik, bővül: célja a szórakoztatás mellett a hagyományőrzés, a kulturális reprezentáció, az identitás megőrzése, a tanítás, a gyógyítás stb.
Alkalmhoz kötődik, többnyire állandósult beszédhelyzettel.	A mesemondás alkalmainak megváltozása más beszédhelyzetet eredményez, új alkalmak jelennek meg (például színpadi mesemondás).
Passzív mesetudással rendelkező hallgatóság (beszélőközösség) normarendszere irányítja.	A hallgatóság ritkán rendelkezik passzív mesetudással. A közösség normarendszere többnyire megszűnik, szerepét a pedagógusok, néprajzosok, a versenyen lévő zsűri veszi át.

A folklorizmus keretein belül kialakult mesemondás nem csak magyar jelenség, nemzetközi párhuzamai is vannak, többnyire a történetmondás keretein belül. Az elmúlt évtizedekben világszerte történetmondó központok jöttek létre, hogy összefogják azokat az embereket, aki szívesen kiállnak egy közönség elé, hogy elmondják a történeteiket (gyakran népmeséket is). A történetmondók (storyteller) találkozókat, fesztiválokat szerveznek. Elmondhatjuk, hogy a folklorizmusként értékelhető storytelling jelenség nemzetközi mozgalommá nőtte ki magát. A magyar történetmondás ugyan az utóbbi években jelen van ebben a nemzetközi mozgalomban, de a magyar nyelvterületen a folklorizmus keretein belüli történetmondás a népmese műfajára korlátozódva és a hagyományos népmesemondói technikák életben tartására koncentrálna a nemzetközi tendenciáktól függetlenül alakult ki.

Irodalom

- BALASSA Iván (1963): *Karcsai mondák*. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XI. Akadémiai Kiadó, Budapest
- BENEDEK Katalin (2001): *A cigány mesemondók repertoárjának bibliográfiája*. MNK 10/1. Összefoglaló bibliográfia. MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest
- BENEDEK Katalin (2002): Összehasonlító mesevizsgálat = *Hagyomány és interkulturalitás*. Szerk. Bodó Barna. Centrul de Cultură și Artă al Județului Timiș, Temesvár, 147–172.
- BESZÉDES Valéria (2001): Egy al-dunai székely mesemondó az ezredfordulón. *Néprajzi Látóhatár 1–4*. 95–102.
- BESZÉDES Valéria (2004): *Szőcs Boldizsár meséi*. Hagyományok Háza, Budapest
- BESZÉDES Valéria (2005): *Seregék szárnyán*. Szőcs Boldizsár meséi. Életjel, Szabadka
- DALA Sára (2006): *Cérna Miklós történetei*. Mesék, mondák, anekdoták Oromhegyesről. Hagyományok Háza, Budapest
- FARAGÓ József (1967): Kurcsi Minya, havasi mesemondó. *Ethnographia 2*. 238–262.
- FARAGÓ József (1969): *Kurcsi Minya, havasi mesemondó*. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest
- KESZEG Vilmos (2002): *Homo narrans*. Emberek, történetek és kontextusok. KOMP-PRESS–Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár
- KESZEG Vilmos (2011): *A történetmondás antropológiája*. Egyetemi jegyzet. Néprajzi egyetemi jegyzetek 7. Kriza János Néprajzi Társaság–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszéke, Kolozsvár
- KOVÁCS Ágnes (1984): Bukovinai székely mesemondók = *A hagyományos műveltség továbbélése*. Az I. magyar–jugoszláv folklór konferencia előadásai. Szerk. Kiss Mária. Folklór és Tradíció I. MTA Néprajzi Kutató Csoport, Budapest, 291–313.
- MAGYAR Zoltán (2004): *A herencsényi mesemondó*. Herencsényi mesék, mondák és tréfás népi elbeszélések Bartusné Szandai Teréz előadásában. Magyar Népköltészet Tára IV. Balassi Kiadó, Budapest
- MAGYAR Zoltán (2007): *Tetűbőr belezna*. Ördöngösfüzesi népmesék. Mentor, Marosvásárhely
- NAGY Géza (1971): *Pápai Istvánné, a karcsai mesék legkiemelkedőbb mesemondója*. A miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyve, 487–503.
- NAGY Géza (1985): *Karcsai népmesék I–II*. Gyűjtötte és a bevezetést írta Nagy Géza. Válogatta és a jegyzeteket írta Erdész Sándor. Új Magyar Népköltési Gyűjtemény XX–XXI. Akadémiai Kiadó, Budapest
- NILES, John D. (1999): *Homo Narrans*. The Poetics and Anthropology of Oral Literature. University of Pennsylvania Press, Philadelphia
- RAFFAI Judit (2000): *A Rézmonyos*. Ludasi népmesék. Palics–Ludas, Szabadka

- RAFFAI Judit (2001): *A mesélő ember*. Szűcs László bácskai parasztember meséi. Osiris Kiadó, Budapest
- RAFFAI Judit (2004): *A magyar mesemondás hagyománya*. Útmutató mesemondók, pedagógusok és minden népmesekedvelő számára. Hagyományok Háza, Budapest
- RANKE, Kurt (1967): Kategorienprobleme der Volksprosa. *Fabula* 9. 1/3. 4–12.
- VEREBÉLYI Kincső (2002): Folklorizmusok = *Ünnepi kötet Faragó József 80. születésnapjára*. Szerk. Deáky Zita. A Néprajzi Látóhatár Kiskönyvtára. Györffy István Néprajzi Egyesület, Budapest
- VOIGT Vilmos (1990): *A folklorizmusról*. Néprajz egyetemi hallgatóknak 9. Debrecen
- VOIGT Vilmos (1998): *A magyar folklór* Osiris Kiadó, Budapest
- VOIGT Vilmos (2007–2009): *Itt a vége... = Meseszó*. Tanulmányok mesékről és mesekutatásról. MTA–ELTE Folklór Szövegelemzési Kutatócsoport, Budapest